

Kogebog for Soldaten i Felten (1864)

I 1864 udgav Anna Marie Mangor Kogebog for Soldaten i Felten, som blev omdelt gratis til de danske soldater. Bogen er et eksempel på et privat fedrelandskærligt rygstød, og udgivelsen markerer desuden den trykte kogebogs gennembrud på det danske bogmarked.

*af forsker, ph.d., Caroline Nyvang,
Dansk Folkemindesamling,
Det Kongelige Bibliotek*

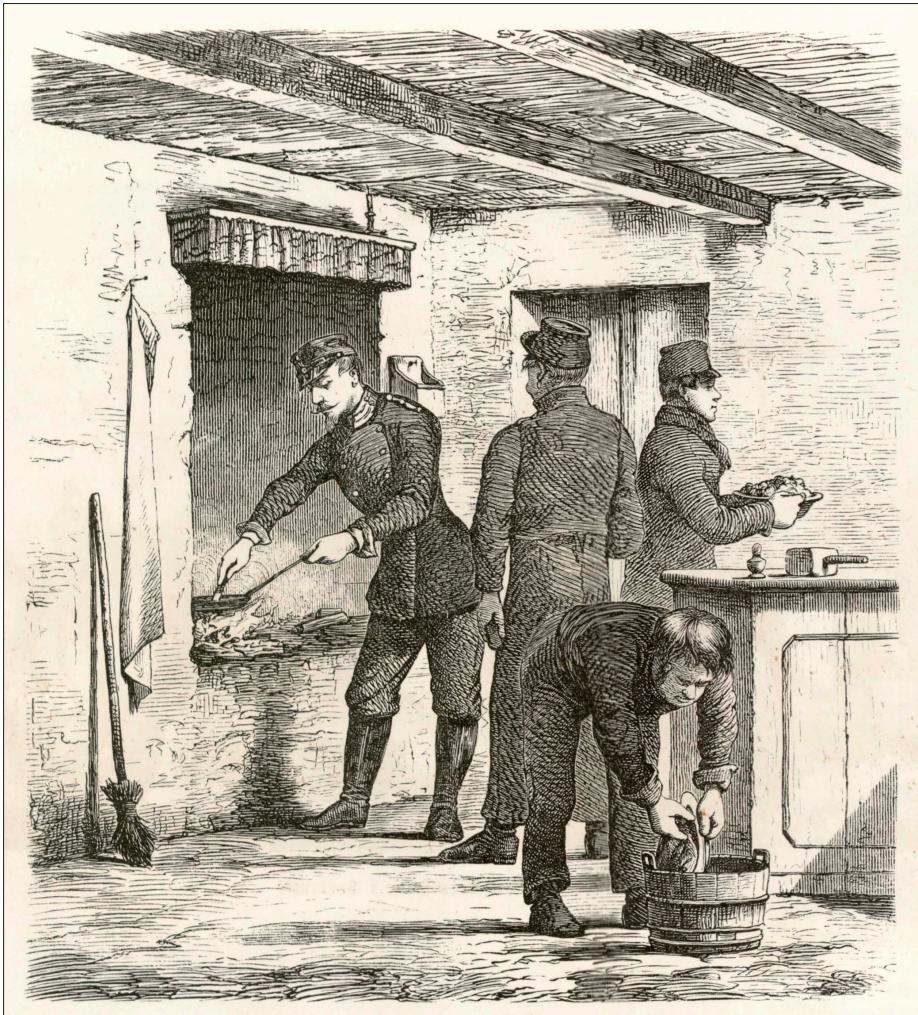
det var dog formodentlig kun et fåtal, der kunne tjene noget særligt ved at udgive kogebøger i 1800-tallet.² Korrespondancer mellem forlæggere og kogebogsforfattere peger på, at samtidens skribenter som oftest var motiverede af udsigten til en håndfuld frieksemplarer, de kunne dele ud til venner og familie.³

Iløbet af 1800-tallet gennemgik kogebogen et litterært gennembrud i Danmark. Kogebøger var nu ikke alene møntet på et fåtal professionelle kokke fra større herskabelige køkkener, men henvendte sig i højere grad til almindelige danskere. Repertoiret omfattede i stigende grad retter tiltænkt den daglige madlavning, ligesom den enkelte opskrift blev mere minutøs og udførlig, og fra midten af 1800-tallet steg både udgivelsesfrekvensen og oplagstallene markant.¹ At kogebogen kunne sigte mod en bredere målgruppe skyldtes til dels, at periodens teknologiske udvikling havde muliggjort en større, billigere og mere spredt bogproduktion. Det betød, at det nu blev muligt for husmødre at få udgivet et udvalg af de opskrifter, de havde samlet sammen gennem et liv i køkkenet, men

Madam Mangor

Anna Marie Mangor (1781-1865) – af eftertiden kendt som Madam Mangor – hører blandt de få, der kunne leve af at udgive kogebøger. Hun udgav på egen hånd sin første kogebog, *Kogebog for smaa Huusholdninger*, i 1837 efter forgæves at have forelagt sit manuskript for tidens store forlagsboghandler, C.A. Reitzel (1789-1853). Det første oplag lød på 500 eksemplarer, men ved udgangen af 1800-tallet var kogebogen trykt i over 260.000 eksemplarer.⁴ Mangor tjente så meget på denne og efterfølgende kogebogsudgivelser, at hun skrev *Kogebog for Soldaten i Felten*, som hun i krigsåret 1864 lod omdele gratis til danske soldater. Papirhandler Drewsen donerede papiret, Thieles bogtrykkeri

Madam Mangor (1781-1865). Foto fra 1862. Det Kgl. Bibliotek, Billedsamlingen

“En Boeuf paa Feltfod”. Tressnit i Illustreret Tidende, nr. 234 (20.3.1864).

gav trykningen, mens Mangor selv dækkede omkostningerne til bogbinderen.⁵

Kogebogen i felten

Vi kan kun gætte på, hvad der ansporede den københavnske treklover til at bekoste en udgivelse til de danske tropper, men vi ved, at kogebogen blev til ganske kort efter forlydender om, at de unge soldater

led under deres manglende erfaring med madlavning.⁶ I forordet til kogebogen beskrev Mangor selv sit formål:

“Udgiverinden af de efterfølgende Blade har troet, ved de deri givne Anvisninger til Tilberedning af de Soldaten udleverede Fødemidler, at yde en, om end ringe, Skiærv til at lette vore tappre Soldater de Byrder og Besværligheder, som

Felttoget medfører. Maatte dette blive Tilfældet, da er hendes Ønske opnaaet.”⁷

Når soldaten befandt sig ved de faste forlægninger, var der mulighed for at organisere fælleskøkkener, men på feltfod måtte hver især som regel selv stå for madlavningen. Med sin lille kagebog gav Mangor over 15 sider forskellige opskrifter, der var sammensat under hensyntagen til de tre typer feltrationer, som blev udleveret ved fronten. Af én af standardrationerne – ½ pund fersk oksekød, ¾ pægel byggryn og 3 kvintin salt – foreslog Mangor således forskellige variationer over “Boeufsteg”. Bl.a. kunne den udleverede ration oksekød bankes ud med en afvasket sten og sættes på pinde over bivuakilden.⁸

Var soldaten undervejs så heldig at få fingrene i et æg, havde Mangor også råd for, hvordan man tilberedte dette, når man befandt sig langt fra et ur: Idet vandet koger, begynder man at tælle, og når man har talt til 180, skulle ægget være blødkogt.⁹ I bogen bestræbte Mangor sig altså for at imødekomme de særlige omstændigheder for madlavning i felten.

Noter

- 1 Caroline Nyvang: “Mutter som kagebogsforfatter”, *Personallhistorisk Tidsskrift*, nr. 1, 2008, s. 101-113.
- 2 Caroline Nyvang: “Medie og måltid: danske trykte kagebøger i 1800-tallet”, i *Synet på mad og drikke i det 19. århundrede*, red. Ole Hyldtoft, 2010, s. 148-152.
- 3 *Ibid.*, s. 165.
- 4 Else-Marie Boyhus: *I lære som kokkepige: det danske borgerlige køkken 1880-1910*, 2000, s. 159.
- 5 N. Chr. Lunding: *Mine Forfædre. Bind IV, V. N. Mangor og A. M. Bang samt hendes Forfædre*, 1944, s. 16.
- 6 Bettina Buhl: “Uden Øl og Mad er

Det var ikke første gang, at Anna Maria Mangor forsøgte sig med en patriotisk støtteerklæring. 22 år forinden, i 1842, havde hun skrevet teksten til en fædrelands-sang, “Stolt at være Dansk”, men den lille kagebogsudgivelse var uden tvivl det mest gennemslagskraftige tiltag.¹⁰ Bogen blev uddelt af to omgange i sammenlagt 8000 eksemplarer, hvilket langt fra var nok til at nå de over 20.000 soldater, der i foråret var udstationeret ved Dybbøl, men kagebogen har nok alligevel afhjulpet et vist savn.¹¹ I et brev af marts 1864 beskrev en unavngiven dansk soldat for sin kusine, hvorledes han ved at følge Mangors instrukser “ikke blot [har] lært at lave en Boeuf, men jeg har lavet den og oven i købet spist den”.¹²

Mangors kagebogsudgivelse står som eksempel på et fædrelandskærligt rygstød fra en tid, hvor danskerne rykkede tættere sammen. At Anna Marie Mangor trods sin enkestand havde mulighed for at sende en gratis kagebog til felten, vidner desuden om, at kagebogsskriveri da var blevet en økonomisk farbar vej. Udgivelsen fra 1864 markerer altså også kagebogens konsolidering i det danske litterære felt.

Helten ingen Ting’ – Soldater fra 1864 fortæller om kosten i felten”, i *Mad i krig og krise*, red. Irene Hellvik, 2014, s. 24.

- 7 Anna Marie Mangor: *Kagebog for Soldaten i Felten* (1864), forordet, upag.

8 *Ibid.*, s. 7-8.

9 *Ibid.*, s. 15.

- 10 Den danske komponist Emilius Bangert (1883-1962) satte i 1926 musik til teksten. Se Emilius Bangert og Anna Marie Mangor: *Stolt at være Dansk*, 1926.

11 Lunding 1944, s. 16.

- 12 “En Boeuf paa Feltfod (Brudstykke af Brev fra Als)”, *Illustreret Tidende*, nr. 234 (20.3.1864): s. 201.